

Asia: VN/1463/2025

Vates-säätiön lausunto selvityksestä sosiaali- ja terveystalalan järjestöjen avustustoiminnan edellytyksistä ja linjauksista

Vates-säätiön lausunto koskee selvityshenkilö Mika Pyykön selvitystä sosiaali- ja terveystalalan järjestöjen avustustoiminnan edellytyksistä ja linjauksista. Vates-säätiö lausuu, ettei kumpikaan selvityksen malleista sovellu uudistuksen lähtökohdaksi. Säätiö ehdottaa kokonaan uutta mallia, jota lausunnoissakin on ehdotettu. Mallin tulee perustua ihmisten tarpeisiin ja toiminnan kohdevaikutuksiin. Selvityksen teemoista puuttuu yhdenvertaisuuden, perusoikeuksien ja tasa-arvon näkökulmat.

Kumpi malleista soveltuu mielestänne paremmin uudistuksen lähtökohdaksi?

Ei kumpikaan yllä mainituista. Esitettyjä vaihtoehtoja on selvityksen pohjalta vaikeaa vertailla, koska vaihtoehdot on avattu eri tavoin. Vaihtoehto A on monilta osin epäselvä ja tulkinnanvarainen sekä toteuttamiseen että vaikutuksiin liittyen. Vaihtoehto B ei ole selvityksessä avattu sillä tasolla, että sen arviointi ylipäätään olisi mahdollista.

Avustusten viisi teema-alueetta

Teemat eivät ole perusteltuja Vates-säätiön näkökulmasta. **Teemoista puuttuu tärkeitä kokonaisuuksia.** Vammaisten henkilöiden työllistymisen edistäminen tukee mielen hyvinvointia, vähentää yksinäisyyttä ja lisää osallisuutta, joten läpileikkaavuus on selkeää. Ainoastaan selvityksessä esitettyjen teemojen painottaminen ei ole riittävää.

Muita huomioita

Vates-säätiön mielestä selvityksessä esitetyt mallit eivät ole sellaisenaan edistettäviä. Sen sijaan pitäisi valmistella kokonaan uusi malli, jota myös lausunnoissa on ehdotettu (mm. järjestöjen neuvottelukunta). Mallin tulee perustua ihmisten tarpeisiin ja toiminnan kohdevaikutuksiin, ei prosenttileikkauksiin eikä järjestöluokituksiin.

Myöskään esitetty teemoittelu ei ole asianmukainen eikä perusteltu. Teemat eivät vastaa nopeasti muuttuvan toimintaympäristön haasteisiin. Järjestöjen autonomiaa ei tule asettaa hallituskausittain vaihtelevan poliittisen ohjauksen liekaan.

Selvityksessä on esitetty, että työllisyyteen ja työelämäosallisuuteen liittyvät toiminnot ovat ns. harmaalla alueella, perustuen julkisen sektorin vastuisiin. Vates-säätiö näkee asian toisin. **Kaikki ne järjestöt, joiden kohderyhmissä on työikäisiä ihmisiä, hyötyvät työllistymisen tukeen liittyvästä tiedosta ja vertaistuesta.** Tämä tukee arjenhallintaa ja elämän alueita, joihin vamma tai sairaus vaikuttaa.

Vammaisten henkilöiden työllistymisen edistämiseen ei ole lainsäädäntöä. Uudessa vammais palvelulaissa ei työllistämistä tai työelämäosallisuutta nouse esiin. Suomi on sitoutunut toteuttamaan vammaisten henkilöiden yhdenvertaisia oikeuksia vammaisopimuksessa. Tämä tarkoittaa myös oikeutta työhön. Kun lainsäädännön tasolla tämä yhdenvertaisuus ei toteudu, on luonnollista ja selvää, että kolmas sektori on vahva toimija tässä kohdassa.

Vaikuttavuudesta kannalta on olennaista, että avustuksia kohdennetaan paitsi valtakunnallisille toimijoille, myös alueellisille ja paikallisille toimijoille, jotka tunnistavat paikalliset haasteet ja tarpeet ja kykenevät parhaiten vastaamaan niihin. Myös tästä syystä ei ole järkevää ohjata hyvinvointialueiden järjestörahoitusta STEA:n kautta jaettavaksi.

Raportissa esitetty suhde valtion budjettiin on ongelmallinen. Aiemmin rahoituksen muutoksia perusteltiin jatkuvuuden turvaamisella ja sillä, että eri hallituspohjat eivät näkyisi rahoituksen kohdentumisessa. Selvityksessä esitetyllä rahoitusyhtälöllä riski on olemassa.

Malli B näyttäytyy sekavana ja puutteellisina ja syntyy mielikuva, että se rakentuisi ainoastaan ns. juustohöylän periaatteelle, jota toteutettiin jo vuoden 2025 linjauksissa. Muita mallin B sisältöjä on vaikea arvioida, kuten aiemmin on todettu.

Selvityksessä lähtökohtana on terveyden ja hyvinvoinnin vaikuttava edistäminen. Yhdenvertaisuuden, perusoikeuksien ja tasa-arvon näkökulmat jäävät sivuun. Näin ollen **selvityksen ulkopuolelle jää huomattava määrä eri kohderyhminä ja kokonaisia järjestösektoreita**. Tämä havaitaan myös esitetyissä teemoissa. Järjestötoiminnassa läpileikkaavana periaatteena on yhdenvertaisuus, joka näkyy osallisuuden edistämässä ja mm. työllistymisen mahdollisuutena, jos ihminen vammautuu tai sairastuu.

Yleisavustuksen ja kohdennettujen avustusten suhde: Selvityksessä ehdotetaan, että ”yleisavustuksen suuruus voisi olla 25 % avustuksen saajan kohdennettujen yleisavustusten (Ak) yhteissummasta, mutta korkeintaan 1,49 M€”. Selvityshenkilöllä lienee ollut mielessä suuri järjestö, jolla on monta suurta Ak-avustusta ja useita muita rahoituslähteitä toiminnan toteuttamiseen. Monesta isosta Ak:sta tuo 25 % on riittävästi, jotta pystytään kattamaan järjestön yleishallinto. Pienemmille järjestöille rajausta tarkoittaisi sitä, että yleisavustus ei riittäisi edes yleishallintoon, viestinnästä tai vuokratuloista puhumattakaan. Järjestön onnistuneen toiminnan perustana on, että yleisavustus on tasainen ja hyvin ennustettava.

Vaihtoehtoisena toteutustapana voisi olla, että nykyiset Ay - ja Ak -avustukset myönnettäisiin järjestöille yhtenä avustuksena. Uusiin toimintoihin haettaisiin kokonaissummaan korotus ja toiminnon valmistuttua, kokonaissumma pienenis, mutta ennustettavasti. Lisäksi yksi iso avustus voitaisi myöntää automaattimaksuna, jolloin vähennettäisiin monen tahon hallinnollista taakkaa, niin järjestöissä kuin STEA:ssakin.

Selvityksessä on useaan kertaan todettu, että vaikuttavuuden arviointiin pitäisi olla pidempi seurantaajakso. Tämä on kannatettava suunta.

Huomiot todellisiin kansalaisyhteiskuntavaikutuksiin, yhteiskunnan koheesioon tai todellisiin järjestötoiminnan vaikutuksiin jäävät silti kovin mekanistisiksi, niitä ei ole arvioitu tai vaihtoehtoja ei ole vertailtu. Tämä antaa varsin suppean kuvan järjestöjen toiminnasta. Järjestöt on totuttu näkemään erilaisissa yhteiskunnan kriisi- tai haittatilanteissa ketterinä toimijoina, jotka saavat nopeasti operoitua omia toimintojaan kyseessä olevaan tarpeeseen. Selvityksessä ehdotetuilla molemmilla malleilla tämä toimintatapa vaarantuu. SOSTEn tekemän kyselyn tuloksissa todetaan, että 80 % kansalaisista ajattelee sote-järjestötoimen leikkausten murentavat hyvinvointivaltion perustaa.

Vates-säätiö ei millään muotoa voi kannattaa ehdotusta, että järjestön avustaminen lakkaa, mikäli toiminta-alueen väestöpohja on alle 35 000 asukasta. Tällainen määrittely asettaa ensinnäkin eri alueilla asuvat ihmiset epätasa-arvoiseen asemaan, myös eri alueilla toimivat järjestöt eriarvoiseen

asemaan. Ihmiset tarvitsevat vertaistukea ja järjestöjen apua kotipaikastaan riippumatta, läpi laajan Suomen.

Me Vates-säätiössä epäilemme myös mallien kykyä havaita heikkoja signaaleja. Esimerkiksi hanke-toimintaa voisi jatkaa niin, että hankkeet toteutettaisiin jatkuvan haun periaatteella. Näin mahdollistettaisiin nopea tартtuminen äkisti havaittuihin muutostarpeisiin. Nykyisellä hakusyklillä viive on kovin pitkä ja tarve ehtii kasvaa ennen kuin siihen päästään kiinni.

C-hankeavustusten käyttö mm. ESR-rahoituksen omarahoitusosuutena tulee säilyttää.

Avustuspäätösten myöntäminen kolmivuotisina on kannatettava esitys.

Tilintarkastusraporttien alarajan nostaminen 500 000 euroon on niin ikään kannatettava esitys.

Helsingissä 31. päivänä tammikuuta 2024

Jaana Pakarinen
Toimitusjohtaja